

Folkeliv i Skanderup Sogn.

Meddelt af Husmand *Otto Korsgaard*, Nagbøl.

Ordnet og udgivet af Assistent ved „Dansk Folkemindesamling“
August F. Schmidt.

I det følgende skal fortælles Træk fra Folkelivet i Skanderup Sogn (særlig fra Skanderup By), som det levedes i forrige Århundrede. Otto Korsgaard, der nu er Husmand og bor på Nagbøl Mark, har på Udgiverens Opfordring nedskrevet, hvad han har oplevet, og hvad han har hørt fortælle, særlig af sin Fader. Han er født 1854 i Skanderup og har levet næsten hele sit Liv i Sognet. I denne Tid er der sket en Mængde Forandringer i Folkets Liv, og nogle af disse og flere Skikke og lignende, som nu er forsvundne, er det, der vil blive berettet om i det følgende. Otto Korsgaard, der en ualmindelig god Fortæller, og når dertil kommer, at han har en god og sikker Hukommelse, vil man forstå, at han er i Besiddelse af et Fond af Viden om de gamles Liv og Færd, som han på en festlig Måde forstår at gøre sine Medmennesker meddelagtige i. På Papiret kommer hans Fortællekunst — selvfølgelig — ikke til sin fulde Ret, men hans Optegnelser, der findes i Dansk Folkemindesamling, indeholder en Mængde værdifulde Træk, som kan oplyse om Fortiden i Skanderup Sogn. Sammenlignet med så mange andre lignende Egnsbeskrivelser — særlig den, som Dr. H. Ussing i Sorø har udgivet — indeholder

Korsgaards Erindringer måske ikke så mange detaljerede Oplysninger om Bygninger, Redskaber o. s. v., men de giver så til Gengæld et mere alsidigt Indtryk af Folkelivet i videste Betydning. At Erindringerne er personlig prægede, er naturligt, men derved formindskes deres Værdi ikke, tør jeg mene.

Min Opgave har været at ordne Optegnelserne og rette på det stilistiske, der naturligvis er gjort med så nænsom Hånd som muligt. Hvor det har været muligt, er Otto Korsgaards Udtryksmåde bibeholdt, hvad man let vil kunne se. Alle Parenteser og Noter er mine, ligesom jeg også bærer Ansvaret for Udgivelsen. Enkelte Steder, hvor det meddelte ikke har kunnet kontrolleres, må det tages, som det er husket og nedskrevet af Meddeleeren.

August F. Schmidt.

Min Fortælling begynder ved Året 1800. Min Faders Morfader var en Thyländer og blev hvervet i en Kro nede i Thyland og kom til at ligge på Kolding Slot i 16 År. De første 8 År i fast Tjeneste, de andre 8 År lod han sig leje for 4 Mark Lybsk. Han stod med min Bedstemoder på Armen, da Slottet brændte i 1808. Nu da Slottet var brændt, gik det tilbage for Kolding, medens Haderslev tog til i Velstand. Al Handel med Korn og Smør samt Markeder flyttede til Haderslev, men Kolding var jo for os den nærmeste Købstad, og den beholdt sine gamle Skikke. Der kom alle Vesterboerne til *Marked*, særlig Mikkelsmarkedet og St. Hans Markedet. Desuden var der et i Maj. Mikkelsmarkedet kom alle de unge Folk til, som var pladssøgende. De stod opstillede på Rendebanen og falbød sig. Karlene for 4 eller 6 Rigsbankdaler og Lærred til en Skjorte

og 2 Pund Uld samt Vadmél til et Par Bukser. Pigerne for 4 Rigsbankdaler, Lærred til en Særk, 2 Pund Uld og et Par jærnbeklædede Træsko. Til St. Hans Marked var det mest Karle og Piger til Høbjærgning, der tilbød sig.

Langs Fortovene på Rendebanen var opstillet Borde og Stole, hvor der serveredes både Pøser og stegte Ål, Snapse, Kager og Kaffe og meget andet, som særlig hører et Marked til, så derud skulde alle, både unge og gamle fra Skanderup og de omliggende Byer. Gårdmændene red der ud. Tjenestefolkene gik. Enhver Gårdmand havde sin Ridehest, og det endte gerne med, at et Par Stykker kom til at rides hjem, og den, som havde den bedste Hest til at løbe, var jo den bedste. Ude på Markedet kunde Husbonden og Karlen godt sidde og spise Ål sammen på Gaden.

Skanderup By var, som så mange andre her i Landet, tæt sammenbygget og bestod af meget små Huse. *Stuehuset* bestod af Bindingsværk, de andre Huse for det meste af Træ, svære Egestolper og Egeplanker, nogle omtrent et Par Alen brede, efter Sigende savet af Hovbønder og Hovarbejdere. Husene var ikke særlig tætte, især *Kostalden* var utæt. Køerne stod og frøs, men de var hærdede. Om Vinteren blev de drevne ud til Dammen eller Mergelkuler og vandedes, og tit måtte der først slås Hul på Isen. *Laden* lå mest med Siden ud til Vejen, og i Porten var der en Lem, så Folkene kunde tale med Naboer og vejfarende.

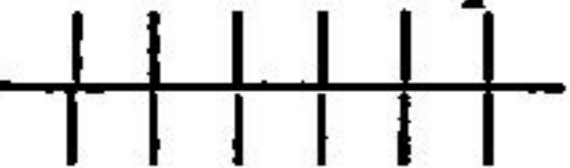
Arbejdstiden var meget lang. Om Sommeren fra Sol stod op, og til den gik ned; særlig i Høsten var det galt. Alt Kornet blev bundet, 2 eller 3 Neg i et Halmbånd. Det skulde helst besørages om Natten. Folkene måtte ud Kl. 2 og binde „Kjerre“, som det hed,

og de skulde have så meget bundet inden Davretid, at der var nok at køre ind den Dag. Det var Skik, at en Karl og en Pige fulgtes ad på een Rad Korn, og det var gerne et Par Kærester, der valgte hinanden til Makkere. Nå de så kom hjem Kl. 7—8, var Davren færdig, den bestod af Mælk og Grød samt et halvt Stykke Rugbrød. Så fik de Mellemmaden henad Kl. 9. Til Middag fik de Grød og et lille Stykke Flæsk, som i Reglen var stegt. Så ikke før Kl. 5 Eftermiddag. Da fik de 1½ Stykke Brød og en Dram, hvorefter det gik løs igen, somme Tider til Kl. 11—12 og derover. Det kunde ske, at der kun gaves to Timers Søvn i Døgnet, men dertil var intet at sige, for Manden og Konen arbejdede selv med, og det hele gik i bedste Forståelse. Som sagt, Arbejdstiden var ikke så kort dengang som nu. „La vos no pust' engang“, sagde Manden gerne. Om Vinteren stod Tjenestefolkene og tarsk med Plejle, og det gik ikke så hårdt til; men når Kornet skulde renses, måtte Pigerne ud og hjælpe til, for det blev rensed med Sold, og det var der Kunst ved. Det gjaldt om at få Skidtet til at løbe rundt i Midten på Soldet, og det skulde der Øvelse til at udføre.

Pigerne måtte arbejde hårdt, næsten hårdere end Karlene. De måtte for det første malke Morgen og Aften, så ud på Marken og sprede Gødning og Mergel og ellers deltage i alt forefaldende Arbejde. De måtte ikke sidde ned og spise, men skulde altid stå op ved Bordet. Fra November til April måtte Folkene sidde Aftensæde til Kl. 10. Karlene sad da og lavede Husflidsgenstande, såsom Mangletoøj til at rulle Tøj med, eller de snoede Reb af Tag eller stift Rughalm og hvad andet nyttigt, der kunde falde for.

Manden sad og røg af sin Pibe, og der herskede en god Forståelse i Stuen. Til Tidkort måtte Pigerne synge Viser og Mændene fortælle Historier.

Det var særlig tre Viser, som blev sungne. Den ene var fra Rendsborg om *Doktor-Sønnen fra Ribe*, der gik Spidsrod. Den anden var *Strassborg-Visen* om Købmandens Datter Marie, den tredje var om *Karl og Emma*. Dem har jeg kunnet alle tre, men har nu glemt en Del af Versene. Naboerne besøgte hverandre flittigt, både om Dagen og om Aftenen. Således gik det daglige Liv i Begyndelsen af det 19. Århundrede indtil omkring 1850. Der indtraf ikke store Forandringer hverken i det åndelige Liv eller i det daglige Levesæt. Tiderne var inddelte efter Årets Gang. Om *Julen* var der særlig Travlhed. Der blev gjort rent i Stuerne, og Karlene sled med Rengøringen ude omkring Gården. Der var en trykket Stemning, hvis der ingen Sne faldt i Julen, for så var man vis på en hvid Påske.

Julen varede til Helligtrekongerdag, og i denne Tid var der mange Julegilder, hvor Tjenestefolkene altid var med. Desuden var der Julebatter, hvor både unge og gamle morede sig. De unge dansede, de gamle spillede Kort eller så til. Der var særlig to Slags Kortspil: *Brus* og *101*. Man spillede ikke om Penge. Brus spillede med Kridtstreger, som så sådan ud: For hvert Spil, som vandtes, fik man en Streg; og der var tre Kort, der havde Navne, det var *Spidt*: Klørknægt, som var den største. *Brus*: Hjerter Konge, *Gal Hund*: Spar 8. Det var Løjer, når et Par var så uheldige at tabe en Streg. Mændene kunde sidde en hel Aften og spille Kort. Det var Skik, at Mændene fik en Dram, og den kunde de sidde ved

en hel Aften og nippe til; de kunde nippe over 10 Gange af en sådan lille Snaps, hvortil de også tog en Slurk Øl. Der var ingen Svir og Drukkenskab, men der herskede den gladeste Stemning. De unge legede for det meste Panteleg og Blindebuk. De gamle drøftede særlig Historier om *Napoleon*. Der var en 3—4 Mand, som havde stået under hans Kommando, og det var særdeles interessant at høre deres Fortællinger. De var meget stolte af at have været i Frankrig, og Trekejserslaget ved Austerlitz var deres Yndlingsemne.

Jeg havde to Bedstefædre. Den ene var en stille og rolig Mand, den anden var munter. Han sang gerne til stor Fornøjelse for Tilhørerne. Når han havde nippet et Par Gange af Glasset, var det gerne Napoleons Signal, når det særlig gjaldt, som han sang. Det lød således, selv om jeg ikke véd, om det er helt korrekt: „Fransk Leksio, Leksio Delanatrio Delapo, Delapo. Bonapartrio kommandere de Kanoner gevaltrio, på Kommandoen sættes Bonapartrio.“¹ De var begge med i Krigene under Napoleon, og de var stolte af det. Det var noget for os Knægte at høre på, og min Fader, som var Invalid fra 6. Juli 1849, var også en opmærksom Tilhører. Fortællingerne endte gerne med de Ord: Det var skammeligt, at det gik den Mand således, for det var sådan en pæn Kejser. Dette har jeg selv hørt i min Barndom i 1850'erne.

Skikke var der mange af, og her vil jeg fortælle lidt om disse. Til *Bryllup* skulde der være en Byde-
mand, som han kaldtes. Det var i Regelen en Hånd-

¹ Er vel: Fransk Lektie (o: det franske Signal): de la nation, de Napo—, de Napo(leon) Bonaparte kommanderer o. s. v. Endelserne skal naturligvis gøre Ordene „franske“. Smlgn. E Bindstouws „Pif mæ lång Rør“.

værker, for det meste Skrædderen. Når han kom indenfor Døren, stod han stille, satte sin høje Hat på Håndtaget af Kæppen, sagde „Goddag“ og begyndte på sin Byderemse. Nu var det Skik at komme med Spørgsmål, når han var midt i Remsen, som han skulde besvare, og så skulde han fortsætte, hvor han slap, uden at sige fejl. Jeg hørte selv engang sådan en Bydemand. Da han var kommet midt ind i Remsen, spurgte en Pige: „Skal I ha' opstuede Kartoffler og Fjedtgræver?“ Herover blev Skrædderen gal og glemte, hvorvidt han var kommet, og Pigen sagde så til ham: „De haa do soed jæn Gang!“ Det var store Løjer, når han sådan kunde blive forstyrret. Han gik også „for Buer“,¹ som det kaldtes, hvor han så måtte høre sine Fejl i Remsen. Et Bryllup varede almindeligvis tre Dage. Første Dag var det gerne blot Familien i Gildeslavet, som var tilstede. Skanderup By var nemlig delt i tre Gildeslav: Vesterbyen, Midtbyen til Korsvejen og Overbyen. Første Dag bestod Kosten af en røget „Svinebøst“, som den Skinke kaldtes, man fik kogte Kartoffler og Duelse (Sauce) til. Skrællede Kartoffler kendtes ikke dengang, Kaffe var jo ikke så godt kendt, men Cikorie og brændt Korn med lidt Fiskeskind brugtes. Det sidste var så godt „te å klar' æ Kaffe mæ“, sagde de gamle Koner. Anden Dag fik de den uundværlige Risgrød og Bergfisk. Da gjaldt det også Gæster udenfor Familien. Kun om Natten var Familien samlet til Dans og Kaffe. Tredje Dag var hele Ungdommen og alle fra de forrige Dage samlede, og da blev Resterne spiste, og Dansen varede til den lyse Morgen. Til Brylluppet hørte også de såkaldte Bruderidere. Det var unge Karle til Hest, som holdt opstillet bag Bryllupstoget. De måtte ikke ride, førend den sidste Vogn var kørt

¹ for Borde.

fra Døren. Musikanterne sad på den første Vogn og blæste hele Vejen til Kirken og i Kirken. Det var ingen let Sag at være Forridere. De kom sidst fra Hjemmet og skulde være de første ved Kirken og så endda møde Brudeskaren på Halvvejen, om bagved den og endda først til Kirken igen og holde opstillet for at tage mod Brudeskaren. Inden Brylluppet blev der givet „Fon“, d. v. s.: alle, som skulde med, gav Smør, Æg, Skinke og lignende Fødevarer. Det var somme Steder, de havde nok at leve af et halvt År efter, såmeget blev der leveret. Ænder, Gæs og Høns blev bragte, levende eller slagtede efter Ønske. Det var ligeså ved *Barselgilder*, men denne Fest tog for det meste ikke mere end een Dag.

Ved *Ringridningen* gjaldt det om at blive Konge. Hele Byens Befolkning stod spændt og så til, især Kæresterne. Pigen ønskede jo, at hendes Kæreste kunde tage den lille Ring, så var han Konge og hun Dronning, og så var de Æresgæster hele Natten under Ballet, hvor de var udpyntede som Konge og Dronning og respekteredes som sådanne. Ligeså gik det til at *ride Maj ind*, men da var de pyntede med Blomster, særlig med den hvide Majlind.

Disse Fester og Gilder varede til omkring 1860, da jeg selv har været med til dem.

Om *Sommeraftenerne* samledes Ungdommen på Gaden og legede „Enkepar herut“. De gamle stod og så til og morede sig. Eller også sade unge og gamle sammen i Vejgrøften og sang Viser, mest handlende om passerede Begivenheder.

Fattigvæsenet stod det meget dårligt til med i Skanderup. Det var vel ikke bedre andre Steder. Det var særlig til Jul, Påske og Pinse, at man kunde se 2 og 2 gamle

Koner gå fra Gård til Gård, ja somme Dage kunde der komme en hel Snes med deres Kurve og Poser. Når de blev for gamle, kom de på Fattighuset og fik deres Almisse, som bestod af 2 Skæpper Rug, $\frac{1}{2}$ Skæppe Gryn, $\frac{1}{2}$ Skæppe Malt og tre Mark i Håndpenge, som de kaldtes. Sådant fik de hver tredje Måned. Der var et Par Mand, der uddelte dette, da der intet Sogneråd var før omkring 1850.

Fattighuset i Skanderup var en gammel faldefærdig Bygning. Det bestod af seks små Stuer med åbne Skorstene. Der var tre Indgange i Huset, og i hver Lejlighed *skulde* bo en Kone og en Mand, ligemeget om de var Enker eller helt ukendte med hinanden. Var der Ægtefolk, boede *de* jo sammen, men det traf tit om Vinteren, at der boede flere i Lejligheden, for der var jo Subjekter, som ikke kunde få Husly andre Steder. Sengeklæderne var ikke andet end Pjalter. Når nu sådanne Rejsende kom, og der lige var uddelt Almisse, var der til Tider en vældig Svir, for der var jo nogle af de gamle, som gerne vilde have en Dram.

Der var ansat en Mand til at holde Orden både i Fattighuset og på Tiggerkonerne, han kaldtes *Stodderkongen*. Han var bevæbnet med en lang, krum Kæp, der var længere end ham selv, og som lignede en Bispestav. Han drak ligeså godt som de andre, så det så ikke ret godt ud i Fattighuset. Dette varede til 1870, da der blev bygget en Fattiggård. Jeg har selv set disse Scener af Fattigfolkenes Liv.

Fattigfolks Skæbne fra Vugge til Grav var omtrent således: Børnene kom ud at tjene, når de var 8—9 År, Drengene blev Hyrder og Pigerne Barnepiger. Sådant forblev det, til de blev konfirmerede. Så fik

Drengene Plads som Hestedrenge og Pigerne ved almindeligt Pigearbejde. Siden steg Drengene til Karle og Pigerne til Malkepiger. Når de blev gifte, blev Mændene Daglejere, og deres Koner hjalp til ved Høstarbejde, spredte Gødning, og undertiden måtte de også tærsk Korn, save Brænde og lignende. Sådan gik Tiden, til de blev gamle Folk. Mange havde også opdraget en Børneflok. Når så Mændene blev 60—70 År, blev de Røgttere, og Konerne måtte ud at tigge for at holde Føden i Huset, da Mandens Løn ikke var stor — 5 Rigsdaler om Året.

Ydelser. I første Halvdel af det 19. Årh. var det Skik, at *Præsten* ikke fik Tiende af den Jord, der ikke var under Plov. Udenom hver Bondes Mark var der gerne en Ager, der lå i Lyng, som Præsten altså ikke kunde få Tiende af. Der var flere Steder, hvor Bonden kun dyrkede midt inde i Marken.

Degnen havde Lov til hver Påske at lade sin Pige gå rundt og samle Æg. Enhver gav hende, som Gården var stor til. *Jordemoderen* havde Lov til at hente nymalket Mælk een Gang om Året på Gårdene til Ost. Bønderne bragte så Mælken til en Gårdmand, som hun var særlig godt kendt med. Her i Skanderup var hun altid hos en Gårdmand, der hed Kristian Hansen. Han vilde gerne have en god Dram, hvad Jordemoderen også vilde, og når Aftenen kom, var de begge meget godt tilpas. Samme Jordemoder vilde gerne have et Par små Ponser, før hun begyndte på Forretningen, hvortil hun var kaldet. Engang skulde en Karl hente hende til sin Husbond Anders Buchs Kone. Nu var det sådan, at Karlen og Jordemoderen ikke var gode Venner. Da det var høj Sne, hentede han hende i en Slæde, hvor hun sad bagpå på et Knippe Halm. Kar-

len kørte over både Grøfter og Diger og tabte hende tilsidst bag af Slæden. Han så det nok, men blev ved at køre, til han var hjemme. Da Manden kom ud og spurgte om Jordemoderen, svarede Karlen, at var hun ikke på Slæden, var hun faldet af. Jordemoderen kom gående til Gården straks efter og var meget vred og skældte voldsomt ud. Manden svarede blot, at hun kunde sidde fast og lade være med at dingle af, da hun nok vidste, de havde travlt. Det var heller ikke så sært, at Jordemoderen var vred, for Fortjenesten var ikke stor. For hver Fødsel fik hun 3 Mark hos en Gårdmand og mindre hos en Husmand.

I denne Tid levede Folk en hel Del i *Overtro*. En gammel Kone, jeg arbejdede ofte hos, fortalte mig mange Ting. En Dag i hendes Pigetid, medens hun var i sit Hjem, en Gård lidt udenfor Byen, kom der 5—6 Kvinder i sort Tøj, og skønt det var meget tørt Vejr, gik de endda og løftede Skjørterne op, som i det værste Regnvejr. De gik ind i Huset, hvor de ingen kunde finde. Men ikke længe efter døde Fortællerskens Mor, og da hun skulde lægges i Kisten, blev det et øsende Regnvejr, og de 5—6 Koner — som var deres Nabokoner — kom ganske rigtig til Gården, som de var set komme for en Tid siden.

En anden gammel Kone fortalte mig, at hendes Mand, som handlede meget, en Morgen holdt inde i en Gård lige udenfor Kolding. Da Manden i Gården kom ud til den fremmede Befordring, sad Ejeren af den og var død i Agestolen. Da de fik opdaget, hvem han var, blev han kørt hjem. Da han skulde begraves, spændtes hans sædvanlige Køreheste for Ligvognen, men da den kom udenfor Gården, vilde Hestene ikke ud af Stedet, og der måtte spændes et Par andre He-

ste for, og de gik godt. Men det forblev en Gåde, hvorfor Hestene ikke vilde gå.

Når et Menneske var sygt, benyttede man Kure, der var mer eller mindre overtroiske. Havde et Barn *engelsk Syge*, var der en eller anden gammel Kone, som kurerede det på følgende Måde: Hun drev fire små Pæle i Jorden, gravede en Græstørv op, lagde den over alle fire Pæle, hvorefter hun og Barnets Moder stod ved hver sin Side og puttede Barnet helt nøgent ind under Tørven og om igen tre Gange. Dette skulde ske tre Torsdage i Træk efter Solnedgang. Hvergang Græstørven var afbenyttet, lagdes den på Pladsen igen, hvorfra den var opgravet, og hvis den så var ved at gro fast den tredje Torsdag, kom Barnet sig. For hver Gang Barnet kom imellem de fire Pæle, pustede og fægtede den gamle Kone i Luften og gjorde sådanne sære Grimasser. Jeg har selv set denne Kur foregå, og den, der blev behandlet, helbredtes fuldstændigt, og er nu en Mand på over 50 År.¹

Lade Soldet gå var et Middel til at faa Gerningsmanden til en eller anden forkert Handling til at bekende. Man tog et Kornsold, i hvis Ramme man stak en Saks' Bladspidser, og to Mænd eller Kvinder holdt under hvert Saksøje deres Langfingre. Så gav de sig til at trættes om, hvem der var den skyldige, først den ene, så den anden blev mistænkt, og sådan blev de ved, indtil Soldet vred sig, og det mærkelige var, at den skyldige altid bekendte, så denne mærkelige Fremgangsmåde slog aldrig fejl.²)

Engang var der blevet nogle Penge stjålet hos en Pige, og hun og de andre Piger havde en Med-

¹ Smlgn. Kr. Nyrops Afhandling: Kludetræet, Dania I., 1 ff.

² Smlgn. Feilbergs Ordbog Art. Saks.

tjenerske mistænkt, men denne vilde ikke tilstå. Så hentede de en *klog Mand*. Han kaldte alle Pigerne ind i Pigekammeret, hvor han gik fra den ene Kiste til den anden. Så pegede han pludselig med en Pind og sagde: „Dér i den Skuffe i det Hjørne ligger Pengene i en blå Klud.“ Det passede, og Pigen måtte tilstå.

I en Gård på Lunderskov Mark¹ var der blevet stjålet 150 Rigsdaler. Konen i Gården var af en meget hidsig Natur og lod straks hente en Spåkone fra Kolding, en gammel krum een, som jeg godt kendte; hun kaldtes „Krum Mari“. Hun kom også gående med sin Kæp og fik nøjagtig Redelighed i Sagen, hvorefter hun sagde, hun vilde *vise Tyven i en Spand Vand*. Den bestjålne, der hed Karen Ravn, fik også sit Ønske opfyldt, men hvor blev hun gal, da hun så sin egen Søns Ansigt i Vandet. Hun jog Spåkonen ud, og denne rokkede afsted efter Kolding til. Men Karen Ravn fortrød, at hun ikke fik at vide, hvor Pengene var gemte. En anden Kone, Dorthea, som havde hentet Spåkonen, blev sendt afsted efter hende igen, men Spåkonen vilde ikke gå med tilbage, uden at Karen Ravn bad hende om Forladelse og gav hende et godt Vederlag. Dette skete nu også, hvorefter hun fortalte, at Pengene lå oppe under den nederste Lægte i Kostalden over et Par røde Køer. Det passede også. Sønnen fik nu en ordentlig Omgang af Moderen, hvad han jo også havde fortjent.

Foruden Fester og Overtro er der også andre Hændelser at fortælle, der belyser Folkelivet i Midten af forrige Århundrede. Jeg skal meddele et Par Træk om dette Emne. Der boede i Byen (Skanderup) en

¹ Lykkesgård.

rigtig Spekulanter, Peter Staulund. En Sommeraften sagde han til sin Røgter, en rigtig gammel, men ærgerrig Mand: „Hør Tyge, vil du ikke ride med til Hjarup Kro efter en Lejel (Dunk) Brændevin?“ „Jo, det kan a godt“, svarede Tyge. Nu havde Peter Staulund ligesom flere andre Gårdmænd et Horn i Siden på Tyge; han var nemlig i Besiddelse af den fineste sølvbeslagne Merskumspibe i hele Byen. Men hans hele Løn gik næsten også til at holde den vedlige. Af Klæder havde han kun, hvad Folk gav ham. Strømper brugte han ikke. Derimod tyggede han Skråtobak, og til dette havde han et Hul bag Kørerne, hvor han tog en Sten op og gemte det, for, som han sagde, det holder sig alletider så rart fugtigt der. Nu havde Gårdmanden to gule Hopper, Moder og Datter, som var vel tilredne. Når Manden rømmede sig to Gange, foer de afsted som vilde Dyr, og når han rømmede sig een Gang, standsede de og gik sagte. De kom så på Hestene, Peter Staulund og Tyge; de havde hver sin Merskumspibe i Munden og red i al Fortrolighed efter Hjarup til. Manden havde selv Lejlen, for han vidste, hvad der forestod. Nu var det Skik, at Byens Ungdom samledes på Gaden om Aftenen, og da Rytterne lige var komne til Byen, gav Manden de to „Hm'er“ fra sig, og Hestene foer afsted ind iblandt Folkene, der flygtede til alle Sider. Peter Staulund råbte: „Holdt, Tyge, hvad fejler du, rid ikke så hurtigt, a kan slet ikke følge dig“; men Tyge havde nok at bestille med at sidde fast. Dengang de var komne forbi Folkene, gav Gårdmanden et „Hm“ fra sig og så standsede Hestene, da de kendte Signalet, hvilket Tyge ikke gjorde. Gårdmanden sagde, at sådan måtte han ikke ride, for han var nær faldet af, men det var

Tyge, han mente, hvad han dog tav stille med. Så kom de op i Kroen, fik noget i Lejlen og et Par små Ponser samt fik Piberne stoppede, hvorefter de red hjem igen, men Hjemturen gik ligesom Udturen. Peter Staulund fik aldrig Tyge med ud at ride tiere.

I første Halvdel af forrige Århundrede havde vi Toldgrænsen Nord om Skanderup Sogn.¹ Om Toldkarlene gik der mange Fortællinger. En af dem boede i Dollerup i Kontrolørboligen. Han havde været Livgardist under Frederik d. 6. Han var en påpassende og hård Betjent, så Folk drillede ham, hvor de kunde. En Dag kom en gammel Kone gående med en Lejle Sprit, hun havde hentet på Østerbygård i Vamdrup. Toldbetjenten opdagede hende lige ved hendes Hus og løb straks efter hende. Hun fik ikke Tid til at lukke Døren op, men smed Lejlen ind ad en Tavle, som var faldet ud af Husets Bindingsværksmur, og selv vilde hun bagefter, men han greb fat i hendes Skørt og holdt hende. Dog fik han ikke noget ud af det, for Lejlen var i Hus. Så måtte han nemlig ikke tage den. En anden Gang blev han vældig snydt. Til Rolles-Mølle, hvor Mølleren var en rigtig Spekulanter og drev Smugleri med Brændevin, kom en Dag et meget stort Læs Brændevin, der blev læsset af ved Møllen lige ved Åen. Det så Toldbetjenten, og der blev nu stillet en vældig Vagt af Toldkarle. Mølleren så dette og lo ved sig selv. Han skulde nok narre dem. Der gik mange Dage, og der var stadig Vagt. Så en Dag fik de travlt, da de så et stort Oksehoved, som en Tønde Brændevin kaldtes, blive lagt på en Vogn og kørt bort. Men Vognen var ikke kommen

¹ til 1851. Smlgn. Fra Ribe Amt 1913, 510 ff: Chr. Lindskov: Erindringer fra Lille Anst.

ret langt henad Vejen, før den blev standset af Toldkarlene og ført til Kolding. Stor blev Forskrækkelsen, da de kom dertil og fik den undersøgt. Da indeholdt den kun Vand! Imedens fik Mølleren den rigtige Brændevin smuglet over Åen. Sådan blev Toldbetjenten narret tit.

Klædedragten. I min Barndom var det Regel, at enhver, som havde været Soldat eller som nåede den Alder, fik sig en høj, sort Hat, der var ca. 3 Kvarter høj og som alletider blev båret til Gilde og om Søndagen. Dertil bares en lang Skødefrakke, som nåede næsten helt ned til Træskoene. Disse nåede helt op over Vristerne og var af Træ alene med brede Blikkramper over. Bukserne nåede til Knæerne, og Vesten var forsynet med blanke Knapper. Sådan så en Husmand ud. Gårdmanden lignede ham i Dragt med den Forskel, at han havde blanke Knapper både i Frakke og Vest, og et Par ved den nederste Ende af Bukserne på udvendig Side. Var han rig, var de af Sølv eller af andet Metal — dertil havde han Sko med Sølvspænder på. Så var han i sit Puds. Til daglig var Husmand og Gårdmand klædt ligedan: hvid Vadmels-trøje med blanke Knapper, Bukser af mørkt Vadmél, klædt med bruntfarvet Fåreskind, som var hjemmefarvede. Mandfolkene bar alle hvide Strømper.

Fruentimmerne var klædt i Tosel (Hvergarn), en lang Kjoles Klæde om Hovedet, og havde skurede Træsko på til daglig. Om Søndagen bar de lavhælede Sko eller Klodser. Således omtrent var Klædedragten, det første jeg kan huske, men den svandt bort efterhånden, som de gamle døde.

Industri kendtes ikke dengang i større Stil. Alt Tøjet blev lavet i Landsbyen og i Hjemmene. Der

var Skræddere, Skomagere, Vævere o. s. v., som forarbejdede Tøjet.

Håndværkerne havde de dejligste Hjem, man kunde tænke sig. Der var altid Underholdning om Aftenen. Hos *Væveren* kom der flest Kvinder med deres Spind. Når Konen kom med sit Garn, havde hun gerne en lille Pose Mel med, som Væveren brugte at „børste“ Garnet med, d. v. s. Melet blev opløst i Vand og strøget på Garnet, for at det bedre kunde holde til at væves. Endvidere medbragte hun et Fårelår eller et Stykke Flæsk. Det kaldtes „Mued“. Det var almindeligt, at eftersom Mueden var stor eller lille, havde den Indflydelse på, om Tøjet blev vævet løst eller fast.

Om *Smeden* er der det at fortælle, at vilde man have noget smedet, bragte man selv Kul af brændte Tørv og brændt Jærn med. Så lavede Smeden det ønskede. *Slagtere* var der ikke mange af. Husmændenes Koner besørgede Slagtningen, og det både af Køer og Svin.

Skomageren var den bedste til at fortælle Historier fra sine Rejser som Svend. Historierne var lystige at høre på, men de var ikke alle pålidelige; efter Skomagerens eget Udsagn var de sande nok, og ingen var dygtigere end ham indenfor Faget. Skomagernes Lav var også det vanskeligste at blive optaget i. Det var ikke let for en Skomagerdreng at blive Svend, hvilket altid skete ved Påsketid. Skomagerdrengen skulde i Læretiden være Svendenes Dreng, og gik det ikke hurtigt nok, fik han af Spænderemmen. Han måtte ikke have Strømper på, kun et Par gamle Tøfler. Blev Drengen opdaget af Svendene, når han røg Tobak, måtte han til Straf ryge en tørret Hundelort af en sær-

deles lang Pibe, som opbevaredes i Svendenes Lokale. Eller havde en Svend set en Skomagerdreng holde af en Pige, måtte han til Straf holde af en stor Dukke med Maske på. I det hele taget havde Lærlingene det ikke godt i gamle Dage. Når de havde fået deres Svendebrev af Oldemanden, fik de Lov at rejse ud med Randslen på Ryggen. Dengang var der ingen andre end Svende, som rejste.

Livet på Wissingsminde.

Wissingsminde er den største Gård i Skanderup Sogn. Da jeg har været der i mange År af mit Liv, véd jeg en hel Del at fortælle derfra.

1820 brændte Wissingsminde. Den ejedes da af en Hr. Buch, og dette var ikke så forunderligt, da næsten alle Folk i Skanderup dengang havde Buch-Navnet. De var alle i Familie og var nogle hårde Halse. Wissingsminde blev jo genopbygget, men jeg har ikke noget at fortælle af Interesse fra 1820'erne. Marken lå ligesom de andre Marker mest i Hede. Der var ikke noget ved Landbruget. Så blev den solgt til en Mand, som hed Schultz og som drev den vældigt op. Schultz var Fynbo og oprindelig Sadelmagersvend. På sin Vandring kom han til Højen ved Vejle, hvor han kom i Berøring med den Højen-Præst Wissing,¹ om hvem der fortælles en Del Historier. Han kunde nemlig mere end sit Fadervor og var i Besiddelse af Cyprianus. Præsten fik på en eller anden Måde bevirket, at Schultz fik Wissingsminde. På Wissingsminde kom Højen-Præst ofte i Besøg, og han huskes godt af gamle Folk endnu. I Tidsrummet fra 1830—1880 spøjte det ikke så sjældent på Wissingsminde. En Dag i 1845 eller 1846,

¹ Hans Wissing, Præst i Højen 1800—1837

da Pigerne skulde ud at malke til Middag i Stalden, begyndte et Par Køer lige overfor Døren at tumle sig så forfærdeligt, at Pigerne blev meget bange. Der var ingenting at se. Da Køerne havde huseret et Par Minutter, begyndte det næste Par ligeledes, og sådan blev det ved hele Rækken igennem. Derefter gik det over til den anden Række og fortsatte lige ned til Døren. Så blev der Ro. Alle Gårdens Karle og Piger så derpå, og mens Spektaklet stod på, overhældte de Køerne med Vand, men det hjalp ikke. Når Herskabet var ude at køre, og Staldkarlen og Stuepigen sad og ventede på det, kom der ofte en Vogn kørende hen foran Døren. Når de kom udenfor, var Vognen borte, og de kunde høre den køre over Gården om efter Vognporten til; men løb de så derom, var dér heller ingen Vogn. Der findes Folk endnu, som har løbet efter Vognen. Jeg har tit selv hørt det — og mange andre underlige Ting. Flere Gange, når vi sad inde i Folkestuen, der lå lige op til Mælkestuen, kunde Kernen tage til at brumme, så at et Par Heste ikke kunde sætte den i værre Fart. Vi blev bange, skønt vi var 16—17 voksne Karle og sommetider en 6—7 Piger, men der var ingen så modig, at han turde vove at gå ud og se, hvad det var. Allerbedst, som ingen anede det, begyndte Hakkelsemaskinen at arbejde om Aftenen. En Aften, Staldkarlen gik ud for at fodre Hestene, gik han vild, skønt han havde en Lygte med. Han kom helt ned til Skoven, der ligger en Fjerdingvej fra Gården, og fandt først hjem anden Dags Morgen. En Aften, da jeg som Røgterdreng vilde gå i min Seng, så jeg ved Månelyset inde i Stalden en rød Ko komme løbende ned ad Grebningen. Jeg troede, det var en løs Ko, men så faldt jeg over noget, jeg

véd ikke, hvad det var, og jeg hørte tydelig een gå med Træsko. Jeg raabte på den anden Røgter, men fik intet Svar. Jeg blev nu meget bange. Næste Morgen viste det sig, at der ingen Køer var løse. Det samme har gentaget sig mange Gange. Se, det var jo Højen-Præst, der fik Skyld for alt dette!

Denne førømtalte Schultz var en vældig Morgenmand. Kl. 3½ måtte Folkene op og ud at sprede Mergel eller plante Træer. Der skulde spredes 25 Læs Mergel om Morgenen før Davretid om Sommeren eller også bestilles andet, men Kl. 7 Aften var de fri, og så gik Schultz ude ved Folkene og legede med dem til Kl. 10. „Nu skal I i Seng, Børn“, sagde han så. Kosten var tarvelig. Et halvt Stykke Brød til Davre og Mælk og Grød for Resten. Et halvt Stykke Brød til Formiddagsmellemmad. Grød eller Vælling til Middag hver Dag med et lille Stykke Flæsk eller Kalvekød til. Om Eftermiddagen et halvt Stykke Brød og om Aftenen Mælk og Grød. Dette var Dagens Kost til strengt Arbejde. På Gården var fire Tøndetærskere og 12 Karle. Sådan var Forholdene til 1840. Så blev de bedre, men ikke meget, for så pryglede Schultz dem, han kunde, både Karle og Piger. Folkene vilde nemlig ikke mere lystre. De vilde have mere at spise og være fri for den Morgentur.

Mine Forældre var Daglejere paa Wissingsminde. Min Fader, som var Invalid fra 6. Juli ved Fredericia, kunde ikke gøre fuld Tur. Han fik 2 Rigsbankmark (72 Øre) om Dagen på egen Kost, hvilket ikke var meget til 9 Mennesker daglig, så vi Børn måtte hjælpe, hvor vi kunde. Vi var 7 Søskende, hvoraf jeg var den næstældste. Da jeg var 6 År, kom jeg på Wissingsminde, hvor jeg skulde køre Hestene for Tærsk-

maskinen og samle Sten og lignende Arbejde. Jeg fik 24 Skilling om Dagen. Det fik min Moder også, men hendes Arbejde var hårdere.

Herskabet var meget fint, men godt. Herren hed Krog-Meyer, Fruen var en Generalsdatter. Da jeg var 8 År, begyndte jeg at ride med Posttasken til Kolding, for vi havde ingen Landpost. Vi havde et Par flotte Skimler, som jeg skiftevis red på, og når Frøkenen skulde ud at ride, måtte jeg ride på den ene for at passe på hende. Denne Herremand satte en ny Stil ind: ud Kl. 6 om Sommermorgenen, Kl. 7 om Vinteren. 1 Time Middag om Vinteren, 1½ om Sommeren. Om Vinteren holdt vi op Kl. 5, om Sommeren Kl. 6, hvilket var imod Bøndernes Plan.

1860 var Afslutningen på et dejligt Stykke Arbejde. Da holdt Rapstærskningen nemlig op. Alle længtes efter at komme ud og skære Raps. Det så smukt ud, når der gik en 40—50 Mænd, Koner, Piger og Drengene og skar Raps af med Segle på en stor Rapsmark. Rapsen blev skåret af i Håndfuldvis og lagt forsigtigt ned på Jorden for at vejres. Under Høstningen herskede den livligste Stemning med Sang og Spøg, men Glæden kom først rigtig, når Rapsen skulde tærskes. Da var hele Byens mandlige Personale samlet. Der var 16 Mand til at tærske med Plejle, 8 ad Gangen, og de blev afløste hver halve Time. Rapsen lå på et stort, udbredt Sejl, hvor de 8 Mand bar Halmen bort, og lagde ny Raps til Rette, mens de andre 8 tærskede. Sådan gik det uden Ophold hele Dagen. Hvergang de skiftede, fik Tærskerne en Dram, og så sang de en Sang, hvoraf jeg nu kun kan huske et Vers:

„Rapsen er ude, og den skal jo tærskes,
Råben om Raps: lad det bare gå lidt rask!

Raps, Raps, Raps,
 Kom, så får du Klaps —
 Vores unge Piger skal alle ha' en Mand.*

Om Aftenen var der så stort Gilde, der varede til Andendags Morgen. Det hele kostede jo heller ikke andet i Arbejdsløn.

Jeg var på Wissingsminde i 11 År. 8 År som Rideknægt. 3 År var jeg indsat i Nummer (fulgte et Spand Heste) ved Hestene. Det er de skønneste og bedste År, jeg nogensinde har kendt. Der var næsten altid meget ordentlige Folk at tjene sammen med: 17 Karle og 11 Piger. Der kunde jo komme en enkelt ind af en anden Type, men han kunde ikke leve sammen med os andre og måtte snart rejse. Vi havde en dygtig Forkarl, ingen Forvalter, og Gården blev drevet mønsterværdigt. Siden fik vi en Forvalter, der havde været på Lolland på en rigtig Bulegård. Han skyndte sig at få os alle bort, og der kom det værste Rak ind i Stedet. Så solgte Herren Gården, og jeg kom dertil igen; jeg har ialt været 49 År på Wissingsminde og har i denne Tid tjent 7 Herrer.

I den første Tid, jeg var der, skete der ingen større Forandringer. Et Par Begivenheder, jeg særlig mindes, skal her berettes. Det var 1870. Vi havde et Par gamle Tyskere, Mand og Kone. Mandens Brodersøn var blevet Kæreste med en Vesterbopige, vi havde fået om Foråret. Nu havde den unge Karl ingen særlig snild Forstand. Så var det Aftenen før Mikkelsmarkedet i Kolding, at jeg og en anden Knægt opdagede Karlen og Pigen stå og kærestes nede i Æselgangen i Laden, hvor Æslerne, der bar Mælken hjem fra Marken, indtil Midten af Århundredet gik igennem med Mælken. Vi Knægte havde Lyst til at lure, og

listede os så nær som muligt for at høre, hvad de sagde. Da vi ikke kunde lade være med at le ved det, vi hørte af Snak og Kys, opdagede de os. I det vi vilde løbe bort, faldt jeg ned i et stort Kar fyldt med Vand, som stod udenfor Gangen. Jeg var nær ved at drukne, hvis de ikke havde hjulpet mig op. I det jeg faldt i Karret, slog jeg Albuen ind i Mejeribødkerens Vindue, så en Rude gik itu. Bødkeren hørte heldigvis ikke, hvem der havde slået Ruden itu, men gik Dagen efter over og fortalte Fruen, at der var begået Indbrud hos ham, og derover blev der stor Forskrækkelse, da Tyve næsten ikke var kendte dengang.

Hen på Sommeren døde den gamle tyske Kone. På Begravelsesdagen fik vi alle fri. Vi skillingede sammen, så hun kunde få en pæn Begravelse, da de gamle Folk var meget afholdte. Ved Begravelsen opvartede Mejerskerne og Pigerne. Først da vi kom derned, fik vi Kaffe og Ponse, hvorover nogle kom i en løftet Stemning. I blandt disse var særlig en gammel Tysker, der hed Christoffer Heise. Han vilde gerne synge, men kunde ikke. Der var ikke Spor af Stemme i ham. Læreren, som var en udmærket Sanger, var tilstede, men hans Stemme slog ikke til. Den gamle Heise oversang ham, og hans Sang lød bestemt, som når et gammelt Får bræger meget højt. Så måtte han selv besørge Sangen, for han lod sig ikke bevæge til at tie. I Kirken var hele Herskabet tilstede, derimod ikke i Selskabet bagefter. Min Kammerat og jeg havde nok med at se og høre. Vi var hver 16 År gamle, og det var noget for os. Kaffe med små sorte blev der drukket en Del af, og Historier fortaltes der mange af, særlig af Veteranerne fra 48 og 64, der også gerne vilde have en lille Dram. Til Mellemmaden om Af-

tenen fik vi skåret Brød med Pålæg og Snapse. Derefter var der Dans helt til den lyse Morgen, og af og til indtoges Ponse, så Stemningen var høj hele Tiden. Ved Begravelsen indtraf det mærkelige, at den gamle Mand, der nu var Enkemand, tog Pigen fra Sønnen, og der blev drukket Jagilde samme Nat. De blev gifte et halvt År efter. Sønnen måtte se sig om efter en anden. Pigen, Karen, boede sammen med den gamle Mand Nabo til mig i 38 År. Hun ønskede aldrig siden at tale om sin Ungdoms Kæreste, der blev gift med et grimt, løsagtigt Fruentimmer. Karen var ellers en streng Hustru mod den gamle Mand. Han døde af Alderdom. Den sidste Morgen, han levede, stod han tidlig op, tog et Lys, gik hen på Kirkegården i det bare Linned for at se, hvor han skulde ligge. Han gjorde et Par Mænd bange, som han kom imod. Da de spurgte, hvor han vilde hen, svarede han, at han vilde se, hvor han skulde ligge. De gik med ham hjem, da de kunde se, han var vild. Samme Dag døde han.

I Årene 1866—70 var det sløjt med Lønnen. Der var jo formelig Indvandring af Sønderjyder, som løb fra deres Hjem for at slippe for tysk Militærtjeneste. Nogle af dem gav endda Penge for Ophold, andre fik lige til Kosten, så dette virkede på vores Løn, men dog gik alt fredeligt. Sommeraftenerne sad vi udenfor Gården og havde det fornøjeligt, eller også legede vi. Folk fra hele Byen kom om til Wissingsminde. Undertiden var der Dans, Musik og Svir, men det hele var festligt.

På Gårdene arbejdede Manden sammen med Folkene, og der var ingen Storhed. Vi var „Dus“ med ham og Konen, Børnene og deres Jomfruer. Vi gik

sammen med Herskabet til Selskaber, både Bryllup, Barselgilde o. s. v. Sådan var Forholdene til først i 1880'erne. Samtidig med, at Kolding voksede på Grund af Grænsens Flytning, voksede også Forskellen mellem Gårdmænd og Husmænd. Bønderne blev stolte. De forlangte, vi skulde sige „De“ til dem og tage Kasketten af om Morgen, men tilligemed bød de os så 5 Kroner mere i Løn!

Det varede heller ikke længe, inden de fik sig anskaffet Fjedervogne. En Dag var alle Gårdmændene i Byen samlede i et Hus for at hente Postsagerne. Posten kom nu tre Gange ugentlig og aflagde Sagerne tre Steder i hver By, da han ikke kunde gå rundt til hvert Sted. Der var nemlig flere Sogne, han skulde til på hver Tur. Flere Poster gik 8 Mil om Dagen. Som nu Gårdmændene dér er samlede, kom det på Tale, hvad det var for en Bygning, som blev bygget ude i Kolding i denne Tid. Ingen af dem vidste det. Så kom en Gårdmand til, der hed Harbo, og som var en flink Mand, afholdt af sine Folk, og han blev spurgt. Harbo fortalte, det var en *Bank*.¹ En af Gårdmændene spurgte, om det var et Sted, hvor man kunde få sine Rygstykker eftersete, men Harbo sagde, at det var et Sted, hvor man kunde gå ud og låne Penge, når man havde 2 Mænd til Vidne. Nu traf det sig, at Banken blev åbnet i Fastelavnen, og da var der stort Hestemarked. Nysgerrigheden drev tre af Gårdmændene ind i Banken. De blev venligt modtagne. Den ene sagde sit Ærinde: han vilde gerne låne 500 Kroner. Det skete, og de andre to skrev under på Vekselen som Vidner. De lånte alle tre hver 500 Kroner, og skrev under for

¹ Må antagelig være Kolding Folkebank, oprettet 1874.

hverandre; men de tænkte ikke videre på, at det var Kaution.

På samme Tid boede der en Møller på Drabæks Mølle. Han købte Bøndernes Svin og Fedekvæg — og det var mange. Handelen var god på de Fedekreaturer, som gik til Hamborg. Det magre Kvæg gik til Tønder, Husum og Itzehoe. Samme Møller var en meget befaren Mand i Pengesager. Han sagde, at hans Kapital ikke var stor nok til at kunne modtage alle Bøndernes Svin og Kvæg. Så sagde Bønderne, at han kunde jo gå ind i Banken og få nogle flere Penge. Bønderne tilbød at gå med, og Mølleren hentede Pengene. Der var 9 eller 10 af de største Gårdmænd i Skanderup, der gik med og skrev under på 8000 Kroner. De skulde blot se, han fik dem, mente de. Men et halvt År efter gik Mølleren fallit og rejste fra Egnen. De fleste af Vidnerne måtte gå fra deres Gårde.

Sidste Del af 1880'erne var en dårlig Tid for Bønderne. Priserne gik nedad og mange gik fallit. Så kom der ny Mænd på Gårdene, som dog ikke altid var af de bedste, for de fleste af dem var Spekulationens Mænd. På samme Tid fremstod mange dårlige Pladser. De gamle hjemlige Forhold, som jeg foran har søgt at skildre, svandt mer og mer. Kosten blev også dårligere. Der var de Steder, hvor de kogte en Gryde Kernemælksgrød Mandag Eftermiddag. Det var Davre og Nadver hele Ugen. Mellemmaden var næsten tør. Middagsmaden var også mådelig. En Storhedsånd og en Slaphedsånd fik Indpas mange Steder. Bønderne var nemlig kommen for højt op på Grund af de gode Tider først i 1880'erne. Omkring 1890 kom der lidt mere Ro over Sindene, men så kom Religionen. Den satte en Dæmper på mange Ting. De fleste Gårdmænd

i Skanderup blev Missionsmænd; det skulde Folkene også være, men det passede dem ikke altid.

Træk fra Kirkelivet.

Da Skanderup Sogn i kirkelig Henseende er landskendt, fordi Pastor C. J. Moe har været Præst dér fra 1885—1922, kan det måske have sin Interesse at fortælle en Del om, hvorledes denne Side af Folkelivet har udviklet sig i dette Sogn, sålangt jeg kan huske tilbage, udfyldt med hvad jeg har hørt af mine Forældre og andre gamle Folk og jævnaldrende. Læseren vil måske også kunne få et lille Indtryk af, hvorledes Folket har skiftet Sind i kristelig Henseende i den nyere Tid. Jeg hører selv hverken til Indre-Mission eller Grundtvigianismen. Jeg hører til den gamle Skole og lever i den Kristendom, jeg er blevet opdraget i i mit Hjem og hos min Lærer og Præst. Da jeg så nærmest tilhører en svunden Tid, har jeg måske ret gode Betingelser for at kunne fortælle om Kristenlivets Udvikling, som den er foregået i min Levetid — særlig i Skanderup By.

Når jeg mindes Kirkegangen før 1870, så er der ligesom en Forskel på dengang og senere i Tiden. I Reglen *gik* Folk til Kirke. Konerne gik forved Mændene iklædt hjemmelavede Hvergarns Kjoler, og på Fødderne havde de Klodser. På Hovedet Kyse. I Hænderne bar de Salmebogen indsvøbt i et Lommetørklæde, og Hænderne var velbeskyttede af hjemmestrikkede Vanter. Mændene spadserede bagefter i lange Støvler og med Piben i Munden. Når Folkene kom til Kirken, stod de udenfor og ventede, til Præsten kom. Denne hilste på Kirkefolkene og gik foran ind i Kirken. Der havde enhver sin bestemte Stol, det vil sige de større

Gårdmænd. Undertiden blev en Husmand budt ind til at sidde i en Gårdmands Stol, og det var en stor Ære. Ellers var der jo Stole nok foruden. Under Gudstjenesten hvilede den største Andagt i Kirken. Ikke en Lyd hørtes undtagen Præstens Prædiken og Salmesangen.

Det var Skik, at Folk gik til *Alters* to Gange om Året på fastende Hjerte. Det var meget højtideligt den Dag, der var Altergang, særlig når Folk ønskede hverandre hjertelig til Lykke. Jeg ejer en gammel Skudsmålsbog, der har tilhørt min Bedstefader, hvori der står, at han har besøgt Herrens Bord to Gange årlig. Når en Karl skiftede Plads, skulde han til Præsten og have dette indskrevet i Skudsmålsbogen. Folk gik dengang i Kirke med en from Andagt i Sindet, som man ikke mærker så meget til nu om Stunder. Det var et skønt Syn at se de mange alvorlige Mænd og Kvinder gå ad Kirkevejene hver Søndag. Det glemmer jeg aldrig. Nu er det sjældent at se Folk *gå* til Kirken. Der er Uro og Støj på Kirkevejene. Det var der ikke i min Barndom.

Når et Barn blev døbt, og det skete almindeligvis 6 Uger efter dets Fødsel, måtte Moderen ikke komme med ind i Kirken, inden Præsten havde været ude i Skriftehuset og „læst hende ind“. Hendes Mand eller en anden Kone var da tilstede. Indlæsningen foregik lige før Prædikenen, og Skriftemålet holdtes en halv Time før denne.

Konfirmation havde vi kun om Foråret. Konfirmanderne skulde møde hver Søndag en halv Time før Gudstjenesten for at blive katekiserede i Overværelse af Menigheden. Katekisationen var meget skarp. Religionsundervisningen var Hovedfaget i Skolen såvelsom ved

Konfirmationsforberedelsen. Vi gik til Præst to Gange ugentlig, 4 Timer hver Gang, foruden den halve Time hver Søndag i Kirken. Var der en Dreng eller Pige, som ikke kunde sine Skriftsteder, fik han (hun) en alvorlig Påmindelse af Præsten i Menighedens Påhør — og det var en stor Skam. Hvis en Konfirmand ikke opførte sig ordentlig, kunde Præsten forbyde, at vedkommende blev konfirmeret. Dette kunde forefalde hele 3 Gange. I et Nabosogn var der nogle, som gik til Præst, til de blev 18 År. Selve Konfirmationen var en drøj Omgang. Den Dag, jeg blev konfirmeret, var vi 34 Konfirmander. Hver Konfirmand måtte fremsige et Skriftsted, og det var ikke heldigt, hvis man ikke kunde det ordentligt. Derefter fulgte en vældig lang Katekisation, og når den var overstået, måtte Konfirmanden læse en Salme, som passede til Skriftstedet. Når Konfirmanden var sluppen godt fra det, lagde Præsten Hånden på hans (hendes) Hoved, og sagde nogle rosende Ord til Drengen eller Pigen så højt, at hele Menigheden kunde høre det. Sådan Ros var Forældrene meget glade for. Konfirmationen begyndte Kl. 9 om Formiddagen og vedblev uophørlig til Middag. Så fik vi Lov at gå ud et lille Øjeblik, hvorefter Katekisationen varede til Kl. 3 om Eftermiddagen. Efter Katekisationen holdt Præsten en alvorlig Tale til os om, hvad Konfirmationen betød, og lagde os på Sinde, at vi ikke måtte svigte vor Dåbs Nåde, som vi havde givet Præsten vor Hånd og Gud vort Hjerte på, at vi vilde være tro Livet igennem. Efter Konfirmationens Afslutning blev vi tilsagte at møde hos Præsten en Dag for at forberedes til Altergang. Denne Dag lagde han os rigtigt på Hjerte, hvad Altergangen betød. Selvom vi ikke *så*, skulde vi dog *tro*. Der er en stor Forskel

på de fuldkomne nu til Dags, hvoraf vi har nogle her i Sognet. De vil *se*, før de *tror*. Den følgende Søndag var vi til Alters sammen med vore Forældre.

Den første Dag vi kom i *Skole*, var vor Far eller Mor gerne med oppe hos Læreren. Vi havde en Rigsmark med til ham, som han blev meget glad ved. Han klappede os på Kinden, og det hele så meget lovende ud. Men der kom andre Tider. Vi havde her i Skanderup i min Skoletid en gammel Degn, som var født sidst i 1700'erne. Han var nogle og 80 År, da jeg blev konfirmeret. Han var en meget dygtig Lærer, men han kunde også bruge Tampen, og det var ikke sjældent, han littede Låget på Katederet, hvori der lå to Tampe: en lang een med fire-strengt Reb med en lang Spidsning på. Den var de store Drenges Skræk. Den anden Tamp var mindre, men den var rigelig stor til at indgyde de små Dreng og Piger Skræk. Der gik aldrig en Skoledag, uden at Tampene var i Brug, for vor Degn vilde have Orden, og det havde han også. Hver Skoledag begyndte med Andagt. Degnen stod med blottet Hoved på Katederet, og et af Børnene fremsagde Bønnen. Degnen udpegede en ny til det hver Gang, og på denne Måde fik han alle Børnene lært at bede. Under Andagten var der dyb Stilhed. Dette gentoges også Middag og Aften. Efter Morgenandagten var der Overhøring i Religion. Når der var een, som ikke kunde Lektien, fik han (hun) Lov til at „sidde efter“. Hjalp dette ikke, blev Synderen inviteret op til Katederet, hvor der vankede 2—3 Slag i den flade Hånd af Tampen. Denne Straf hjalp altid for en Tid. Tampen brugtes også i andre Tilfælde. Når et Par var kommet op at slås, og den, der fik Klø, så sladrede, blev Tampen brugt igen. Men særlig gal blev Læreren,

hvis een løj. Det kunde han nemlig se, og så fik den skyldige mindst 4—5 Slag. Vor Lærer var nemlig en udmærket Mand, der vilde opdrage os til at blive ordentlige Folk. Alle Fagene lå ham alvorligt på Sinde, og han arbejdede flittigt med os. Desuden gjorde han ikke Forskel på Folks Børn. Han var hård ved de uvillige Børn. Vi havde stor Respekt for ham. Aldrig så vi ham smile, og traf det sig alligevel engang, så det ikke godt ud for os.

Præsten skulde dengang besøge Skolen hver 14. Dag. Det gjorde han for det meste også. Der afholdtes to Eksamener årlig, hvor Præsten og 2 Mænd. (Skolepatroner) afhørte os. Disse Dage fik vi også Karakterer og blev sat op eller ned alt efter Duelighed. Vor Præst, Ulrik Kjærulf Schmidth (1834—70), var en gammel Mand, da jeg gik i Skole. Han var meget afholdt i Sognet. I Skolen og ved Konfirmationsforberedelsen krævede han også dyb Respekt og Lydighed, men han var tillige en yderst retsindig Mand. Pastor Schmidth kom meget i min Faders Hus, og jeg har en Broder, der er opnævnt efter ham. Jeg hørte til det sidste Hold, han konfirmerede. Om Konfirmationen har jeg fortalt sammen med Kirkegangen.

Efter Pastor Schmidth fik vi Pastor N. P. Jørgensen (1870—84). Han kom fra Hygum, hvorfra han blev fordrevet af Tyskerne (1867). Pastor Jørgensen var også meget afholdt i Sognet og tilhørte den gamle Skole. I hans Præstetid blev det helt galt med Mormonerne. Det var helt voldsomt, som vi blev hjem-søgte af dem. Der boede en Fiskemand her i Sognet. Han var oprindelig Skrædder, men gad ingenting bestille. Han blev Præst for Mormonerne, og de holdt Møde efter Møde. Mange Mormonpræster var sam-

let flere Gange ugentligt. Det endte med, at vi — både gamle og unge — skulde til et Mormonmøde. Vi mødte mange Aftener, og Skolelæreren var med, men de Asener var os for durkdrevne. Hverken Læreren eller vi andre kunne hamle op med dem. Vi anstillede alle mulige Kunster, men ligemeget hjalp det. Flere og flere fik de overtalte, fik dem døbt i en Mergelkule og sendt til Saltsøstaden. En meget agtbar Væver lod sig sammen med sin Familie døbe. Endvidere udbredtes det Rygte, at 16 unge Piger skulde døbes en Nat. Det satte vore Sind i Bevægelse, og vi marcherede i fuld Trop op til Mormonernes Hus, hvor der allerede var mange Mennesker. Een af Førerne, der var meget sleben i Munden, fortalte, at Apostlen Peter havde flere Koner. Det kunde han ikke bevise, og vi gav ham heller ikke Tid til det. Vi fik de unge Piger overtalt til ikke at lade sig døbe, og de fulgte med bort fra Mormonhuset. Imens Mormonerne var på deres Højdepunkt, kunde vi intet stille op med dem. Præsten prædikede, det bedste han kunde, men det hjalp ikke. Degnen var også slået af Marken. Når vi gik til „Mormonprædiken“, havde vi Brændevin og Drænsrør med. Når Mormonerne sang deres Salmer, pustede vi i Drænsrør, nogle sang Drikkeviser, og nogle forstyrrede dem med Tilråb, men de lod sig ikke let forstyrre. Omsider fik vi dog Fred for Mormonerne, men der var en Familie, som ikke glemte dem. Den rejste bort fra Sognet. Konen døde kort efter, og nogle År efter hængte Manden sig, jeg véd ikke af hvilken Grund.

1885 døde vor gamle Præst. Det var en meget stor Begravelse, måske den største, der nogensinde har været i Skanderup Kirke. Kirken var overtrukken ind-

vendig med sort. Præsten blev begravet i et Stykke Jord på Kirkegården, som dengang kaldtes „Fællesjord“, hvori vi troede, at der ingen tidligere var bleven begravet. Men der blev alligevel gravet en Kiste op, og jeg har aldrig set så svært Tømmer i en Ligkiste som i denne. Og heller aldrig har jeg set så store Knogler som dem, der fandtes i Kisten. De var større end dem, nogen havde set tidligere blive opgravet. Folk mente, at de stammede fra en Kæmpe.

Vor nye Præst blev Pastor C. J. Moe (1885—1922). Han prædikede Indre-Mission, og det var for os gamle en ny Lære, han forkyndte. Han fik mange ivrige Tilhængere, men mange kunde heller ikke følge ham. I Pastor Moes Tid har der stadig været Brydninger mellem de to Kirkeretninger, og disse Brydninger har givet Anledning til mange Optrin, der har en ikke ringe Interesse, da de bidrager til Forståelsen af, hvorledes Kampen for den gamle og den nye Lære og Kampen mellem Indre-Mission og Grundtvigianismen igennem Tiden har udformet sig i Skanderup Sogn.¹ Desuden findes også en Familie, som hører til den apostolske Sekt (Irwingianerne) i Sognet, og i den nyeste Tid har der også været nogle „fuldkomne“ her. Kort sagt, næsten alle Slags Religionssekter har været på Besøg i Skanderup Sogn. Den gamle Fred og Ro findes ikke længere blandt Kirkefolket, som i min Barndom og Ungdom.

¹ O. Korsgaard har optegnet flere karakteristiske og morsomme Historier om Stridighederne mellem Indre-Mission og de øvrige Sognefolk. De er af Værdi for Fremtidens Forståelse af de kirkelige Brydninger i Skanderup Sogn, men de egner sig ikke til Udgivelse — endnu. Jeg har også selv optegnet — og kender — mange lignende Historier. J. Aakjærs Roman *Bondens Søn* giver et sandt Billede af Forholdene, som de var i Fly Sogn, og disse passer også godt for Skanderup Sogns Vedkommende. (Aug. F. Schmidt.)

Om *Politikken* er der ikke så meget at fortælle. Det var egentlig først 1872, det gik op for den mindre Stand, at den havde Stemmeret ved Valget af Folketingsmand. Sålænge varede det, inden alle ude på Landet fik Forståelse af Grundloven fra 1849. Før 1872 troede Husmændene, at det kun var Gårdmændene, der havde Lov til at drage til Valg i Vonsild. Da Husmændene stemte med, fik den gamle Folketingsmand,¹ der altid var bleven genvalgt af Gårdmændene, ikke Stemmer nok, og hans Modkandidat sejrede. Han var Kredsens Folketingsmand i flere År. Nu blev der en stor Splid mellem Gårdmænd og Husmænd, ja, der blev ligefrem Had mellem Folk af forskellige politiske Anskuelser. Husmændene gik nemlig straks over til Venstrepartiet, hvorimod Gårdmændene tøvede længere. I Provisorietiden var der stadig politisk Strid. Ved Vælgermøderne blev der talt stærkt mod Estrups Styre, og det kom tit til Slagsmaal ved disse Møder. De blå Gendarmer var også meget ildesete. Gavn gjorde de ikke, ja, der fortælles, at de fangede en Rotte i Vonsild!

I 1880'erne begyndte det at gå tilbage for Hjemmeindustrien, og mange Landhåndværkere blev brødløse. En Del af dem drog til Byerne for at blive Fabriksarbejdere. For Arbejdsfolk var det heller ikke godt, og Bønderne gik det også udover — som tidligere fortalt. En Arbejdsmand fik 1 Kr. i Dagløn på egen Kost, hvormed han skulde ernære Kone og en 5—6 Børn. Endelig kom Forliget med Estrup i Stand,² og det lysnede op i mange Forhold. I Provisorietiden³ havde

¹ Simon P. Raben, repr. Vejle 6. Valgkreds 1866—72. Hans Buch 1872—81.

² 1894.

³ 1885—94.

vi bl. a. en Folketingsmand, Poul Roed,¹ som vi Husmænd særlig var glade ved. Han blev afløst af Enevold Sørensen². Vi Husmænd blev en Tid kaldet „Rebeller“, nu har vi fået et mere antageligt Navn „Radikale“. Vi holder i Ære de Ord, C. Berg talte på Stejlbjerg ved Kolding, efter at han var kommen ud af Fængslet. Det var Ordene: „Ret for alle, Uret for ingen“.

Det var almindeligt ved Valgene i 1880'erne, at en Månedstid før Valget begyndte man med meget Vrøvl, og en Månedstid bagefter gik Folk og skelede efter hverandre.

Da Missionen holdt sit Indtog i Skanderup Sogn, blev det galt igen. Der var mange, som havde stemt Venstre, der nu måtte gå over og stemme Højre, da de ellers ikke var rigtig „omvendte“; mange af Husmændene stemte også Højre, de turde simpelthen ikke andet, når de var gået over til Missionen. Ved Sognerådsvalgene sejrede Højre (Missionen) også, da mange Husmænd stemte på dennes Liste. Og derover blev der så stor Uenighed blandt Husmændene indbyrdes.

Senere kom så *Socialisterne*. De hører vel ellers til i Byerne, men her ude på Landet har de også vundet Indpas, og det kan nok være, at de kan snakke for deres Kram. Kommer Arbejderne først i deres Foreninger, er de bundne både på Arme og Ben. Så skal de lyde så mange Forskrifter, at deres Frihed er borte. Et nyt Parti er der også opstået, nemlig *Erhvervspartiet*. Ved de første Valg i Vinter 1922 steg Partiets Stemmetal fra 4, 15, 27 til 39. Bliver det således ved at vokse til et Parti, tænker jeg, det bliver nødvendigt, at vi til næste Valg får stillet et nyt

¹ 1881—87.

² 1887—92.

Parti på Benene, et *Ernæringsparti*, for vi skulde dog først og fremmest se at kunne ernære os selv. I Øjeblikket er der næsten Forvirring i alle Ting her, både i Politik og Religion. Det hele har forandret sig meget i den Tid, jeg kan huske. Man skulde næsten ikke tro, man levede i den gamle Verden, men i en ny.

